

Milja Schildt

**TOISEUDEN KOKEMUKSET
VAPAAEHTOISESTI LAPSETTOMIEN
NAISTEN KIRJOITUKSISSA**

Yhteiskuntatutkimuksen tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Tammikuu 2024

TIIVISTELMÄ

Milja Schildt: Toiseuden kokemukset vapaaehtoisesti lapsettomien naisten kirjoituksissa

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Tammikuu 2024

Tutkielmassa tarkastellaan vapaaehtoisesti lapsettomien naisten toiseuden kokemuksia heidän kirjoittamiensa tekstien avulla. Koska vapaaehtoisesti lapsettomat ovat tutkimusten mukaan usein stigmatisoituja lapsettomuutensa takia, on heidän kokemustensa tutkiminen tärkeää. Vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimusta on toteutettu lähinnä ulkomailla, eikä se esimerkiksi erilaisen kulttuurisen ilmapiirin tai yhteiskunnan tukiverkkojen vuoksi ole usein suoraan yleistettävissä Suomeen. Siksi katseen kohdistaminen myös suomalaisiin vapaaehtoisesti lapsettomiin on tutkimuksessa tarpeellista.

Tutkielman aineistona on Yhteiskuntatieteellisestä tietoarkistosta ladattu kirjoitusaineisto *Kokemuksia vapaaehtoisesta lapsettomuudesta ja sterilisaatiosta* (2017), josta tutkielmaan rajattiin 22 naisten kirjoitusta. Tutkielman kattokäsitteenä on kulttuurinen pronatalismi, joka käsittää äitiyden ja lasten saannin luonnolliseksi osaksi naiseutta johtaen vapaaehtoisesti lapsettomien naisten toiseuden tunteisiin. Tutkimuskysymys on *miten ja millaisissa tilanteissa vapaaehtoisesti lapsettomien naisten toiseuden kokemukset syntyvät?*

Tutkimustuloksina aineistoa analysoitiin yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasoilla. Yksilötasolla kirjoittajien toiseus liittyi kokemukseen lapsettomuudesta sisäsyntyisenä ominaisuutena. Yhteisön tasolla toiseuden kokemukset syntyivät läheisten lisääntymisoletuksista ja reaktioista lapsettomuustoiveeseen. Toiseutta aiheuttavia reaktioita olivat lapsettomuustoiveeseen kohdistuva epäusko ja sen sivuuttaminen, sekä negatiiviset reaktiot lapsettomuustoiveeseen. Lisäksi toiseuden kokemuksia syntyi läheisten saadessa lapsia. Kuten yhteisön tasolla, myös yhteiskunnan tasolla esiintyi lapsettomuustoiveen sivuuttamista terveydenhuollon kontekstissa, minkä lisäksi toiseutta tuotti kokemus vähemmistöasemasta yhteiskunnassa.

Tutkimuksen perusteella suomalaiset vapaaehtoisesti lapsettomat naiset kokevat yhä toiseutta sekä yksilön, yhteisön että yhteiskunnan tasolla. Erityisesti lähipiirin kommentit toiseuttivat kirjoittajia, ja huomattavaa oli myös lapsettomuuden sisäsyntyisyysajattelun voimakkuus aineistossa. Jatkotutkimukseksi suositellaan miehiin keskittyvää tutkimusta sekä intersektionaalisempaa lähestymistapaa, jossa erilaiset ihmisen asemaan vaikuttavat erot otetaan vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimuksessa huomioon.

Avainsanat: vapaaehtoinen lapsettomuus, toiseus, pronatalismi, naiseus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Aikaisempi tutkimus, teoria ja käsitteet	3
2.1	Vapaaehtoinen lapsettomuus	3
2.2	Pronatalismi	5
2.3	Toiseus ja toiseuttaminen	7
3	Tutkimusasetelma	9
3.1	Tutkimuskysymys ja aineisto	9
3.2	Laadullinen sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä.....	10
3.3	Tutkimuseettiset kysymykset	10
4	Tulokset	12
4.1	Yksilötasolla syntyneet toiseuden kokemukset	13
4.1.1	Lapsettomuus sisäsyntyisenä ominaisuutena	13
4.2	Yhteisön tasolla syntyneet toiseuden kokemukset.....	15
4.2.1	Lähipiirin lisääntymisoletus	15
4.2.2	Reaktiot lapsettomuustoiveeseen	17
4.2.3	Lapsen saaneista etäännyminen ja yksinäisyys.....	20
4.3	Yhteiskunnan tasolla syntyneet toiseuden kokemukset	21
4.3.1	Lapsettomuustoiveen sivuuttaminen terveydenhuollossa	21
4.3.2	Koettu vähemmistöasema	23
5	Johtopäätökset.....	25
6	Lähteet.....	28
6.1	Aineisto	28
6.2	Kirjallisuus.....	28

1 Johdanto

Suomalaisten alhainen syntyvyys on 2010-luvulta lähtien ollut säännöllisesti pinnalle nouseva puheenaihe suomalaisessa mediassa (esim. YLE 13.9.23; HS 21.8.23; YLE 6.1.23). Väestörakenteen muutos huolettää julkisuudessa, sillä syntyneiden lasten määrä on tippunut huomattavasti 2010-luvun varrella, ja on vuosien 2020 ja 2021 nousun jälkeen jälleen laskussa (Sorsa, Lehtonen & Rotkirch 2022, 7–9). Vuoden 2022 Perhebarometrin mukaan noin 85 prosenttia 20–45-vuotiaista suomalaisista aikuisista haluaisi tai olisi halunnut lapsia elämänsä aikana (emt., 9), mutta monilla toivottu lapsiluku ei toteutunut. 35–45-vuotiaiden ikäryhmässä ero toivotun ja toteutuneen lapsiluvun välillä oli 0,66 lasta, kun sama luku yksin elävillä oli 1,28 lasta (emt., 46). Jos kaikki suomalaiset saisivat toivomansa määrän lapsia, nousisi väestön keskimääräinen lapsiluku yli kahden lapsen tämänhetkisen 1,8 lapsen sijaan (emt., 11). Vaikka syntyvyyden aleneminen on trendi, jolle ei ole löydetty selvää tieteellistä selitystä (Rotkirch, Tammissalo, Miettinen & Berg 2017, 21), on yksi keskeinen syy kasvanut vanhemmaksituloikä, joka on usein yhteydessä keskimääräisen lapsiluvun laskuun ja lapsettomuuden määrään (emt., 18). Lastenhankintaa taas lykätään 2020-luvulla esimerkiksi sopivan kumppanin puuttumisen, taloudellisen tilanteen ja ilmastohuolen takia (Sorsa ym. 2022, 13).

Kuitenkin noin 15 prosenttia 20–45-vuotiaista suomalaisista piti vuonna 2022 ihanteenaan lapsettomuutta (Sorsa ym. 2022, 9). Vaikka lapsetonta elämää toivovien määrä on vaihdellut Suomessa 15 ja 20 prosentin välillä viimeisen kymmenen vuoden ajan (emt., 37), ei vapaaehtoista lapsettomuutta ole usein otettu syntyvyyskeskustelussa huomioon. Vapaaehtoisen lapsettomuuden käsittely on myös mediassa ollut suppeaa (ks. YLE 18.8.2023; YLE 31.3.2023) ja lapsettomuudesta puhuttaessa keskitytään useimmiten tahattomaan lapsettomuuteen, jolloin se yhdistetään suruun ja menetykseen itselle sopivaksi koetun elämän sijasta. Keskustelun suuntautuessa tahattomaan lapsettomuuteen jäävät vapaaehtoisesti lapsettomien kokemukset huomioimatta, mikä voi vaikuttaa heidän kokemukseensa ulkopuolisuudesta. Samaan aikaan näkyvyyden puutteella voi olla vaikutus yleiseen mielipiteeseen siitä, koetaanko vapaaehtoisen lapsettomuuden kuuluvan normaalin piiriin.

Käsittelen tässä tutkielmassa vapaaehtoisesti lapsettomien naisten toiseuden kokemuksia teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Aineistona on 22 noin kahden sivun pituista kirjoitusta vapaaehtoisesti lapsettomilta naisilta ja naisoletetuilta. Tutkielman alussa käyn läpi vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimusta niin Suomessa, kuin sen ulkopuolella, ja esittelen tutkielman keskeiset käsitteet, joita ovat pronatalismi ja toiseus. Jatkan määrittelemällä tutkimusasetelman eli tutkimuskysymyksen ja aineiston, tutkielmassa käyttämäni tutkimusmetodin eli sisällönanalyysin sekä tutkimuseettiset kysymykset. Seuraavaksi siirryn analyysin tuloksiin ja käyn läpi muodostamani luokat eli yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasot yhdistäen analyysistä saatuja tuloksia aikaisempaan tutkimukseen. Lopuksi tiivistän analyysin tulokset ja käyn läpi tutkimuksen rajoitteita ehdottaen samalla jatkotutkimusaiheita.

2 Aikaisempi tutkimus, teoria ja käsitteet

2.1 Vapaaehtoinen lapsettomuus

Miettinen ja Rotkirch (2008) määrittelevät vapaaehtoisesti lapsettoman henkilöksi, ”jolla ei ole lasta, joka ei aio hankkia lapsia ja joka ei myöskään ole aktiivisesti yrittänyt tulla vanhemmaksi”. Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liitetäänkin usein aktiivinen valinta lapsettomuudesta, mutta on huomioitava, että monelle valinta ei ole yksiselitteinen ja se saattaa muuttua elämän aikana. Esimerkiksi henkilö, jolla on vaikeuksia tulla raskaaksi, saattaa keskeyttää hedelmöityshoidot ja päättää pysyä lapsettomana, tai lasten hankkimisesta epävarma henkilö voi myöhemmällä iällä halutakin lapsia. Monachin (1993) käsitys lapsettomuudesta jatkumona onkin otollinen lapsettomuuden käsittelyyn, sillä hänen mukaansa jatkumon päihin sijoittuvien, kannastaan varmojen ihmisten lisäksi jatkumon keskelle jää ryhmä ihmisiä, joiden valinta on muuttunut tai saattaa muuttua elämän aikana. Käyttämässäni aineistossa tulee esille myös käsitys lapsettomuudesta sisäsyntyisenä ominaisuutena, jota ei ole tarvinnut valita, vaan joka on ollut henkilölle itsestään selvä asia lapsesta lähtien. Suuri osa aineiston kirjoittajista sijoittuu tähän ryhmään, mutta on myös kirjoittajia, jotka ovat aikuisiällä tietoisesti valinneet lapsettomuuden tai muuttaneet mieltään lasten hankinnasta esimerkiksi puolisonsa tavatessaan.

Vapaaehtoinen lapsettomuus (engl. *voluntary childlessness*) on käsitteenä saanut erityisesti englannin kielellä myös kritiikkiä osakseen, sillä se kuvaa lapsettomat henkilöt puutteen kautta (Miettinen & Rotkirch 2008, 16). Englanninkieliseksi vaihtoehdoksi onkin ehdotettu sanaa *childfree* sanan *childless* tilalle (emt., 16) ja esimerkiksi käsitteitä *unchilded*, *childless by choice* sekä *without child* on kaikkia käytetty kuvaamaan vapaaehtoista lapsettomuutta (Shapiro, 2014). Myös suomen kielen sanan lapseton voidaan ajatella kuvaavan elämää ilman lapsia puutteellisena, mutta se on vakiintunut käsite suomalaisessa tutkimuksessa ja täten myös tutkielmassa käyttämäni käsite. Puhuessani aineiston kirjoittajien halusta pysyä lapsettomana käytän sanaa lapsettomuustoive, joka voidaan ajatella ongelmalliseksi erityisesti, jos halu pysyä lapsettomana nähdään sisäsyntyisenä ominaisuutena, kuten se monen aineiston kirjoittajan osalta nähdään. Koen sen kuitenkin neutraalimmaksi ilmaisuksi kuin valinta tai päätös lapsettomuudesta. Joka tapauksessa, molemmat ilmaisut antavat omalla tavallaan ymmärtää, että lasten haluaminen on ”normaali”

olotila, josta vapaaehtoisella lapsettomuudella poiketaan, ja molemmat ilmaisut saavat aineistossa osakseen kritiikkiä.

Vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimus on ollut aktiivista 1970-luvulta alkaen, jolloin J. E. Veeversin (1973) artikkeli *Voluntary Childlessness: A Neglected Area of Family Study* johti laajempaan akateemiseen kiinnostukseen vapaaehtoisesta lapsettomuudesta (Shapiro 2014, 2). Artikkelissaan Veevers argumentoi, että vapaaehtoinen lapsettomuus on jätetty huomiotta tutkimuskentällä, sillä se ei sovi lisääntymistä olettaisiin normeihin (Veevers 1973, 199–200). Jo useita vuosikymmeniä jatkuneesta tutkimuksesta huolimatta vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimus on keskittynyt lähes ainoastaan heteroseksuaalisiin naisiin (Blackstone & Stewart 2012, 727). Miesten vapaaehtoinen lapsettomuus luokittelee huomattavan aukon vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimukseen. Aiheesta on tehty myös kirjallisuuskatsauksia, joista eräissä uusimmista Shapiro (2014) jakaa tutkimuskentän neljään eri keskusteluun: kuka valitsee lapsettomuuden, miksi lapsettomuus valitaan, mitä seurauksia vapaaehtoisella lapsettomuudella on ja kuinka vapaaehtoisesti lapsettomia stigmatisoidaan tai kuinka stigmaan vastataan. Vapaaehtoinen lapsettomuus on siis tutkimuksessakin käsitelty usein normeja rikkovaksi toiminnaksi, kuten sen myös tässä tutkielmassa käsitän.

Asenteita vapaaehtoisesti lapsettomia kohtaan on tutkittu useampaan otteeseen erityisesti 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. Useissa tutkimuksissa on päädytty samaan tulokseen siitä, että vapaaehtoisesti lapsettomiin pareihin kohdistuu enemmän negatiivisia asenteita kuin lapsia hankkineisiin pareihin (Lampman & Dowling-Guyer 1995; LaMastro 2001; Kopper & Smith 2001). 2000-luvun aikana asenteet parisuhteista, lastenhankinnasta ja erilaisista perhemuodoista ovat kuitenkin muuttuneet huomattavasti sallivimmiksi, minkä vuoksi Koropeckyj-Cox, Çopur, Romano ja Cody-Rydzewski (2018) halusivat tutkia nykypäivän tilannetta aikaisemmista tutkimuksista mallia ottaen. Heidän yliopisto-opiskelijoistaan koostuvassa tutkimuksessaan lapsia saaneet pariskunnat arvioitiin lapsettomia pariskuntia lämpimimmiksi, ja pariskuntien osapuolista lapsettomat, naimisissa olevat naiset saivat vähiten lämpimän arvion. Sekä lapsettomat miehet että naiset arvioitiin emotionaalisesti ongelmallisimmiksi (*emotionally troubled*). Toisaalta lapsettomien pariskuntien aviosuhteet arvioitiin positiivisemmiksi kuin lapsia saaneiden.

(Koropecj-Cox ym. 2018). Tutkimuksen perusteella vaikuttaisi siltä, että asennemuutoksesta huolimatta lapsettomiin suhtaudutaan edelleen negatiivisemmin kuin lapsia saaneisiin ihmisiin.

Suomalaisessa lapsettomuuden tutkimuksessa on keskitytty pääasiassa tahattoman lapsettomuuden tutkimiseen, joskin vapaaehtoisesta lapsettomuudesta on tehty viime vuosina monia pro gradu- ja opinnäytetöitä (ks. Kuivalainen 2014; Kerttula 2017; Niemi 2020; Muranen 2021). Perhebarometreissä on tutkittu syntyvyyden laskun syiden lisäksi sekä tahatonta että vapaaehtoista lapsettomuutta melko kattavasti, ja aiheesta on julkaistu jonkin verran yleistajuisempaa tietokirjallisuutta (ks. Nefertiti, Kivilahti & Annola 2018; Maksimainen 2019; Hooli & Nieminen 2019; Soikkeli 2021). Vapaaehtoinen lapsettomuus tarvitsee kuitenkin suomalaisessa lapsettomuuden tutkimuksessa lisää huomiota, sillä kulttuurinen ja poliittinen konteksti vaikuttavat suuresti lapsettomuuden kokemuksiin ja tulkintoihin, eikä muissa maissa tehtyjä tutkimuksia voi välttämättä suoraan yleistää Suomeen. Esimerkiksi konservatiivisempi ilmapiiri tai Suomesta poikkeavat tukiverkot juuri synnyttäneille ja lapsiperheille vaikuttavat siihen, kuinka realistisena vaihtoehtona lapsettomuus tai lasten hankinta koetaan.

2.2 Pronatalismi

Pronatalismilla eli syntyvyysmyönteisyydellä tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan syntyvyyden edistämistä (Bergenheim & Linder 2020, 673). Gotlibin (2016) mukaan pronatalismi on ytimessään kuitenkin näkemys äitiydestä luonnollisena osana naiseutta, joka muodostuu poliittisten, sosiaalisten, ekonomisten ja lääketieteellisten narratiivien kautta. Vaikka isien rooli on muuttunut suuremmaksi ajan myötä, vaikuttaa pronatalismi yhä erityisesti naisiin, jotka ovat pronatalistisessa maailmankuvassa ensisijaisesti äitejä (Gotlib 2016, 332). Myös Heitlinger (1991, 334-335) käsittää kulttuurisen pronatalismin naiseuden ja äitiyden yhdistämiseksi, mutta hänen mukaansa pronatalismi voidaan nähdä tämän lisäksi neljällä eri tasolla: ideologisesti, jolloin äitiysvaatimus muuttuu eugeeniseksi tai etniseksi velvoitteeksi, psykologisesti, kun lasten saanti yhdistetään henkilökohtaisiin toiveisiin, tunteisiin ja päätöksentekoon, kohortin tasoisesti, kun syntyvyyden muutokset liittyvät peräkkäisten sukupolvien kokoon ja väestöpolitiikan tasoisesti, kun valtio pyrkii suoraan tai välillisesti vaikuttamaan syntyvyyteen, sen aiheuttajiin ja seurauksiin.

Myös Suomessa pronatalistisella politiikalla on pitkät perinteet. Esimerkiksi 1940-luvulla perustetun Väestöliiton tarkoitus oli nostaa syntyvyyttä "positiivisen" väestöpolitiikan, kuten sosiaalietuuksien ja paremman äitien ja lasten terveydenhuollon kautta (Bergenheim & Linder 2020, 683). Toisaalta Väestöliitto käytti myös aborttivastaista työtä ja "syntyvyyspropagandaa" syntyvyyden nostamiseksi (emt., 681–683). Väestöliiton mukaan lasten saaminen oli naisten kansallinen velvollisuus, ja syntyvyyden laskun taustalla oli tämän velvollisuuden laiminlyönti. Vapaaehtoisesti lasten hankinnasta jättäytyminen käsitettiin yksilökeskeiseksi ja siten epäisänmaalliseksi. (Bergenheim 2017, 117–119.) Toinen Väestöliiton tavoitteista sen perustamisaikoina oli parantaa Suomen väestön "laatua" (Bergenheim & Linder 2020, 678). Onkin tärkeää huomauttaa, että erityisesti väestöpolitiikan tasoinen pronatalismi on ollut vahvasti yhteydessä tiettyihin ihmisryhmiin kohdistuvaan antinatalismiin eli lisääntymisvastaisuuteen, johtaan eugeniikkaan ja pyrkimykseen ylläpitää rotuhygieniää. Tästä esimerkkeinä voidaan pitää Suomessakin toteutettuja avioesteitä ja pakkosterilisaatioita (emt., 676).

Pronatalistinen politiikka tai ilmapiiri eivät kuitenkaan ole vain menneisyyden ilmiö. Esimerkiksi 1948 säädetty lapsilisälaki, jonka tarkoituksena oli sekä tukea lasten hyvinvointia että lisätä syntyvyyttä, on yhä suurin lapsiperheille maksettava tuki Suomessa (Kela 2017). Alhainen syntyvyys puhututtaa mediassa jatkuvasti, ja esimerkiksi vuonna 2017 kohun aiheuttanut SDP:n puheenjohtajan Antti Rinteen kommentti "synnytystalkoista" (HS 23.8.2017) ilmentää selkeää pronatalistista ilmapiiriä. Ulkomailla esimerkiksi Puolan aborttioikeutta, joka oli jo ennestään yksi Euroopan tiukimmista, tiukennettiin entisestään vuonna 2020, kun oikeus aborttiin kiellettiin epämuodostuneen sikiön perusteella (Bucholc 2022, 74). Lisäksi Yhdysvalloissa vuonna 2022 kumottu universaali aborttioikeus, joka siirsi abortista päättämisen osavaltioille, on jo 25 osavaltiossa johtanut aborttien rajoittamiseen (Londoño Tobón ym. 2023, 2).

Pronatalismi on siis monitasoinen käsite, jota voidaan käyttää kuvaamaan erilaisia tilanteita ja toimia. Tässä tutkielmassa käsitän pronatalismin Heitlingeriä ja Gotlibia hyödyntäen näkemykseksi äitiydestä luonnollisena osana naiseutta, joka asemoi vapaaehtoisesti lapsettomat naiset toisiksi lapsia haluaviin ja saaneisiin naisiin nähden. Myös Gotlib (2016) on käsitellyt artikkelissaan vapaaehtoisesti lapsettomien

toiseuden tunteita, ja hän argumentoi, että heiltä jatkuvasti vaadittavat selitykset ja puolustukset lapsettomuustoiveesta johtavat sisäistettyyn kokemukseen toiseudesta. Kulttuurisen pronatalismin lisäksi hyödynnän väestöpoliittisen pronatalismin käsitettä käydessäni läpi kirjoittajien yhteiskunnan tasolla esille tulleita toiseuden kokemuksia.

2.3 Toiseus ja toiseuttaminen

Toiseuden käsite on yhteydessä kategorisointiin, sillä toiseuden tunteita syntyy, kun erottelemme itsemme ja ympärillämme olevat ihmiset meihin ja muihin. Jotkut jäävät aina muiden eli ”toisten” kategoriaan, joka eroaa tai jonka oletetaan eroavan joltain ominaisuudeltaan vallalla olevasta ryhmästä, ja joka asetetaan samalla alempiarvoiseksi eli toiseutetaan (Jensen 2011, 65). Toiseuden kokemuksessa keskeistä on siis kuulumattomuus ja leimattu identiteetti, jonka voidaan ajatella kulkeutuvan ihmisten välisten suhteiden kautta myös yhteiskunnalliselle tasolle (Kulmala 2006, 70–71).

Jensen (2011) on tutkimuksessaan etnisiin vähemmistöihin kuuluvista nuorista hahmotellut toiseuttamisen käsitteen historiaa kolmen eri filosofisen tai teoreettisen perinteen kautta. Ensinnäkin toiseuttamisen teoretisointi hyödyntää Hegelin herran ja orjan dialektiikkaa, joka usein yleistetään käsittelemään itseä ja toista (*self and other*) (Jensen 2011, 64). Toisena teoreettisena lähtökohtana on postkoloniaalinen tutkimus, jossa erityisesti Saidin teoretisointi itämaisestä (*orient*) on nähty toiseuttamisen olennaisena osana (emt., 64). Kirjassaan *Orientalism* (1979) Said käsittää orientalismin hegemoniseksi diskurssiksi, jossa itämaisuus muodostuu toiseksi länsimaisuuteen ja erityisesti eurooppalaisuuteen nähden. Kolmantena Jensen viittaa psykoanalyytikko Jacques Lacaniin, jonka käsitykset subjektiivisuuden synnystä ja siitä, että identiteetti muodostuu valta-asemassa olevan Toisen (*Other*), katseen alla (Baumann & Gingrich 2004, 11), ovat vaikuttaneet toiseuttamisen käsitteen muodostumiseen. Ensimmäisenä systemaattisesti toiseuttamisen käsitettä on kuitenkin käyttänyt Gayatri Chakravorty Spivak, jonka essee *The Rani of Sirmur* (1985) käsittelee postkolonialistisen perinteen alla britannialaisten arkistotekstien avulla kolonisoitujen kansojen toiseuttamista (Jensen 2011, 64).

Toiseuden käsite pohjautuu siis pitkälti postkolonialistiseen tutkimukseen, mutta sitä on käytetty monien vähemmistöryhmien ja marginalisoitujen ihmisten tutkimiseen.

Kuten Kulmala (2006), käsitän toiseuden tutkielmassani erilaisuuden ja kuulumattomuuden kokemuksiin liittyväksi, ja täten ”kokemukselliseksi käsitteeksi, joka ilmaisee kertojan suhdetta toisiin” (Kulmala 2006, 70). Käsittelen tutkielmassani sekä yksilön, yhteisön että yhteiskunnan tasolla esille tulleita toiseuden kokemuksia. Letherbyn (1999) mukaan tahattomasti lapsettomat, ei-äidit, tai epätavanomaisella tavalla äidiksi päätyneet naiset nähdään toisina ”naiselliseen ideaaliin” nähden. Näenkin tutkielmassa lapsettomien naisten toiseuden kokemusten perustuvan pronatalistisen yhteiskunnan naiskuvaan, jossa äitiys ja naiseus nähdään toisiinsa perustavanlaatuisesti kietoutuneina.

3 Tutkimusasetelma

3.1 Tutkimuskysymys ja aineisto

Tutkimuksessa kysyn, *miten ja millaisissa tilanteissa vapaaehtoisesti lapsettomien naisten toiseuden kokemukset syntyvät?*

Käytän tutkielman aineistona Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta ladattua kirjoitusaineistoa *Kokemuksia vapaaehtoisesta lapsettomuudesta ja sterilisaatiosta* (Väkeväinen 2017), joka sisältää 25 itsensä vapaaehtoisesti lapsettomaksi määrittelevän henkilön kirjoitusta. Ohjeistuksessa vastaajille annettiin apukysymyksiä, mutta kirjoitukset sai muodostaa vapaasti. Kirjoitusten pituudet vaihtelevat alle sivun mittaisista viiden sivun kirjoituksiin, mutta ovat keskimäärin noin kaksi sivua pitkiä. Kirjoituskutsuun on vastannut 21 naista, kolme miestä ja yksi henkilö, joka ei koe vahvaa yhteyttä naisen identiteettiin, mutta joka omien sanojensa mukaan on hyväksynyt muiden lukevan hänet naiseksi. Rajaan tutkielmaani varten aineistosta miesten kirjoitukset pois, ja olen myös muodostanut tutkimuskysymyksen naisiin ja naisoletettuihin kytkeytyväksi miesten vastausten vähäisen määrän vuoksi. Aineistoon valikoituneet vastaajat ovat 20–55-vuotiaita. Tutkielmassa käytetyistä sitaateista on muokattu selkeitä kirjoitusvirheitä, kuten ylimääräisiä välilyöntejä tai väärin näppäiltyjä kirjaimia. Hakasulkuihin kirjoitetut sanat on joko lisätty selkeyttämään lauseiden konteksteja niiden puuttuessa, tai aineiston kerääjä on käyttänyt niitä ikien, paikkojen ja nimien anonymisointiin.

Kaikki tutkielman rajattuun aineistoon kirjoittaneet henkilöt joko seurustelevat tai ovat avioliitossa miehen kanssa, tai viittaavat jollain tavalla miehiin esimerkiksi aikaisemmista suhteistaan puhuessa. Tutkielma keskittyy siis heteroseksuaalisiin ja heterosuhteissa olleisiin naisiin ja naisoletettuihin. Oletukset lasten haluamisesta ja odotukset niiden saamisesta ovatkin usein erilaisia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä puhuttaessa, jonka vuoksi perheiden ja lapsettomuuden tutkimuksessa tarvitaan erillistä heihin keskittyvää tutkimusta. Käyn aihetta lyhyesti läpi tutkielman johtopäätöksissä.

3.2 Laadullinen sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä

Käytän tutkielmassa tutkimusmenetelmänäni sisällönanalyysiä, jolla tutkittava ilmiö pyritään kuvaamaan tiiviissä ja yleisessä muodossa (Tuomi & Sarajärvi 2017, 87). Analyysini on teoriaohjaava sisällönanalyysi, joka jää teorialähtöisen eli valmiiseen teoriaan pohjaavan ja aineistolähtöisen analyysin väliin. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä ei pyritä testaamaan olemassa olevaa teoriaa, kuten teorialähtöisessä analyysissä, tai luomaan täysin uutta teoreettista kokonaisuutta, kuten aineistolähtöisessä analyysissä, vaan kytkennät aikaisempiin tutkimuksiin ja teoriaan ohjaavat aineistosta muodostettujen yksiköiden analyysiä. (Tuomi & Sarajärvi 2017, 81.)

Sisällönanalyysiä on usein kritisoitu siitä, että analyysit saattavat jäädä pelkäksi luokitteluksi vailla mielekkäitä johtopäätöksiä (Tuomi & Sarajärvi 2017, 87). Graneheim, Lindgren ja Lundman (2017) ovatkin artikkelissaan jakaneet sisällönanalyysin tekemistavat kahteen ideaalityyppiin: kuvaavaan tyyppiin, joka tuo esille aineiston ilmeisiä sisältöjä ja tyyppiin, jota ”luonnehtii piilevän sisällön tulkinta” (Vuori 2023). Pyrin tutkielmassani pääsemään luokittelun ja aineiston kuvaamisen toiselle puolelle ja myös tulkitsemaan siitä löytyviä merkityksiä.

Aloitin analyysin siirtämällä tutkielman aineistoon rajautuneet kirjoitukset yhteen dokumenttiin, ja lukemalla aineiston kokonaisuudessaan läpi tekemättä minkäänlaisia merkintöjä. Aineiston luettuani palasin takaisin alkuun ja luin aineiston uudelleen läpi, tällä kertaa merkiten erilaisuuteen ja toiseuteen viittaavat kohdat sekä lainaukset, joissa kirjoittajat tekivät eron itsensä ja muiden, lapsia haluavien välille. Jatkoin siirtämällä merkitsemäni kohdat erilliseen dokumenttiin, jossa aloitin aineiston kategorisoinnin. Muodostin ensin alakategoriat liittämällä yhteen samankaltaiset lainaukset. Vasta viimeisenä muodostin pääkategoriat, joiden alle alakategoriat järjestelin.

3.3 Tutkimuseettiset kysymykset

Aineiston alkuperäinen kerääjä Väkeväinen on Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon ladattaessa anonymisoinut aineiston poistamalla siitä vastaajien tarkat iät, ammatit sekä kaikki muut tunnistettavuutta lisäävät asiat, kuten mainitut kaupungit, sairaalat tai puolisoiden ja lemmikkien nimet. Iät on ilmoitettu viiden vuoden ryhminä (esim. 25–30)

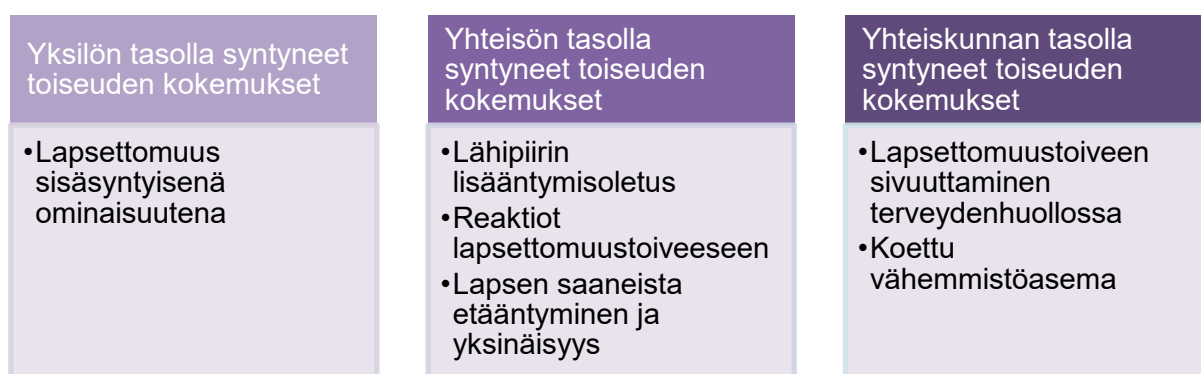
ja ammatit koko alan laajuudella. Kirjoittajia ei ole siis mahdollista tunnistaa aineiston perusteella. Aineisto on ladattavissa Yhteiskuntatieteellisestä tietoarkistosta tutkimukseen, opetukseen ja opiskeluun käytettävissä tarkoituksissa.

Säilytin aineistoa OneDrivessä kaksiosaisen tunnistautumisen takana ja työstin sitä henkilökohtaisella tietokoneellani. Tutkielman valmistuttua poistin sekä aineiston, että kaikki dokumentit, joissa aineistoa käsiteltiin.

4 Tulokset

Päädyin tarkastelemaan toiseuden kokemusten syntyä yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasoilla. Yksilön tasolla kokemukset toiseudesta syntyivät, kun kirjoittajat käsittivät lapsettomuuden sisäsyntyiseksi ominaisuudeksi. Yhteisön tasolla toiseuden kokemuksia syntyi, kun lähipiiri sivuutti tai ei uskonut lapsettomuustoivetta, kun reaktiot toiveeseen olivat negatiivisia ja kun kirjoittajat etäännyivät lähipiirissä lapsia saaneista ihmisistä. Myös yhteiskunnallisella tasolla terveydenhuollon kontekstissa esiintyi lapsettomuustoiveen sivuuttamista, ja toisaalta koettu vähemmistöasema tuotti kirjoittajille toiseuden kokemuksia.

Sekä yksilön, yhteisön että yhteiskunnan tason toiseuden tunteet ovat todellisuudessa erottamattomasti toisiinsa kietoutuneita, sillä ympäristö vaikuttaa aina henkilön omaan kokemukseen, ja oma kokemus puolestaan vaikuttaa aina henkilön tulkintaan ympäristöstä. Esimerkiksi koettu vähemmistöasema ja lähipiiri vaikuttavat siihen, kuinka yksilö lapsettomuutensa yksilön tasolla näkee. Tutkimuksen kannalta koin kuitenkin loogiseksi kolmen eri tason tarkastelun, sillä kaikki kategorisointiin valitut lainaukset sopivat vain yhteen näistä tasoista.

Kuva 1: aineiston kategorisointi

4.1 Yksilötasolla syntyneet toiseuden kokemukset

Yksilötasolla syntyneillä toiseuden kokemuksilla viitataan tuntemukseen omasta itsestä erilaisena kuin muut. Kokemukset kumpusivat siis sisältäpäin eivätkä esimerkiksi ympäristön reaktioista. Kategoria keskittyy lapsettomuustoiveen tulkitsemiseen ihmiselle sisäsyntyisenä ominaisuutena.

4.1.1 Lapsettomuus sisäsyntyisenä ominaisuutena

Useat kirjoittajat kokivat lapsettomuuden olevan sisäsyntyistä ja perustavanlaatuisesti osa heitä. Moni oli ymmärtänyt halunsa pysyä lapsettomana jo nuorena tai kertoi aina tienneensä siitä. Kategoriassa lapsettomuudesta muodostuu siis ominaisuus, joka ei synnynnäisyytensä ja luonnollisuutensa takia ole muutettavissa, ja jossa toiseus muodostuu osaksi identiteettiä.

Olen syntynyt sillä ominaisuudella varustettuna, että lisääntyminen tuntuu täysin luonnottomalta ajatukselta. En siis muista mitään erityistä tapahtumaa tai asian tiedostamista, näin on aina ollut.

Eräälle kirjoittajalle koko kysymys lapsettomuuspäätöksestä tuntui hullunkuriselta:

Kysymys, jossa tiedusteltiin miten päätös lapsettomuudesta on syntynyt, tuntui jotenkin tosi hassulta. En halua lapsia, en ole koskaan halunnut lapsia, enkä usko mitenkään, että tulevaisuudessa yhtäkkiä alkaisin haluta lapsia. Se on niin vahvasti osa persoonaani ja olemustani, että ei lapsettomuusasiaa ole tarvinnut mitenkään erikseen päättää.

Molemmissa lainauksissa kysymys lapsettomuuspäätöksestä tuntui epäloogiselta ja tarpeettomalta, ja se rinnastui mielenkiintoisesti lapsia haluavien ihmisten lastenhankintapäätökseen, joka usein koetaan niin luonnolliseksi, ettei sitä kyseenalaisteta lainkaan. Scottin ja Lymanin (1968) mukaan toiminnalta ei vaadita selitystä silloin, kun toiminta tunnustetaan kyseisessä kulttuuriympäristössä rutiiniksi tai se voidaan selittää maalaisjärjellä. Siksi lapsettomuudelta vaaditaan selitys, toisin kuin lasten saamiselta. Luonnollisuuteen viittaamalla vapaaehtoisesti lapsettomat siis luovat kuvaa lapsettomuustoiveesta yhtä rutiinina kuin lasten hankinta. Toisaalta he

voivat samalla pyrkiä väistämään vastuun lapsettomuustoiveen selityksestä, sillä luonnollisuuteen viittaamalla lapsettomuus ei muodostu enää valinnaksi, vaan se on heidän kontrollinsa ulkopuolella (Scott & Lyman 1968, 47).

Sisäsyntyisyyteen viittasivat myös lainaukset biologiasta ja lapsettomuustoiveen vertaamisesta seksuaaliseen suuntautumiseen. Seuraavassa lainauksessa lasten koettu luotaantyöntävyys yhdistettiin aivojen rakenteeseen:

Edelleenkaan en pidä lapsista eikä yksikään vauva ole herättänyt koskaan mitään söpöysreaktiota. Oletan, että aivoistani puuttuu jokin "vauvat-ovat-suloisia" -tumake, koska ihmislapset ovat mielestäni käsittämättömän luotaantyöntäviä verrattuna mihin hyvänsä selkärangaiseen eläinlapseen.

Monet kirjoittajat viittasivat vauvakuumeen olemattomuuteen:

Raskaus ja synnytys kuulostivat aivan kamalilta, enkä koskaan tuntenut tarvetta kokea niistä kumpaakaan. En myöskään osaa sanoa, olenko koskaan oikeasti tuntenut minkäänlaista vauvakuumetta, tai muutenkaan äidillisiä tunteita ihmislapsia kohtaan.

Olen nähnyt kerran eläessäni unen, jossa minulla oli vauva. Sen jälkeistä päivää lukuun ottamatta en ole kertaakaan eläessäni saanut vauvakuumetta.

Myös Parkin (2002, 36) tutkimuksessa vapaaehtoisesti lapsettomat viittasivat äidinvaiston puuttumiseen ja välinpitämättömyyteen lapsista kertoessaan lapsettomuudestaan. Näin tehdessään he samalla epäsuorasti argumentoivat, että vapaaehtoisessa lapsettomuudessa on kyse hypoteettisen lapsen parhaasta, sillä he eivät olisi tarvittavan hyviä äitejä (Gotlib 2016, 341). Gotlib käyttää käsitettä *pre-mothering* kuvaamaan naisilta vaadittua äitiyden ja lapsen parhaan ajattelua jo ennen lasten saamista, ja hänen mukaansa lainausten kaltaiset vauvakuumeeseen tai äidinvaistoon viittaamiset toimivat *pre-mothering*-käyttäytymisenä, jonka avulla vapaaehtoisesti lapsettoman lapsettomuustoive muodostuu itsekkään päätöksen sijasta äidilliseksi, lapsen hyvinvoinnin ajatteluksi. (emt. 341.)

Osa kirjoittajista vetosi luonnollisuuteen vertaamalla lapsettomuustoivetta seksuaaliseen suuntautumiseen.

Juuri tuo ajatus lapsettomuustoiveen sisäsyntyisyydestä tuntui kovin tutulta, sen vertaaminen seksuaaliseen suuntautumiseen. Jotkut syntyvät heteroiksi, toiset homoiksi, jotkut syntyvät haluamaan lapsia ja toiset eivät.

Tämä toiseen marginalisoituun ryhmään vertaaminen korostaa lapsettomien koettua toisen asemaa, ja argumentoi osaltaan lapsettomuustoiveen sisäsyntyisyyden puolesta. Vertaamalla lapsettomuustoivetta seksuaaliseen suuntautumiseen, jonka sisäsyntyisyys on Suomessa jo laajalti itsestänselvyys, pyrkii kirjoittaja vakuuttamaan tekstin lukijan kokemuksestaan.

Aikaisemmin tutkielmassa mainittu Jensen (2011) käytti tutkimuksessaan termiä *refusal* eli kieltäytyminen, kun yhteiskunnassa toisen asemaan asetetut henkilöt pyrkivät vakuuttamaan omasta normaaliudestaan ja samalla torjumaan asemansa toisena. Samoin tutkielman aineistossa lapsettomuustoiveen ajattelemisen sisäsyntyisenä ominaisuutena tekee siitä luonnollisen ja normaalin osan ihmisyyttä ja naiseutta, asettaen toisen aseman kyseenalaiseksi. Luonnollisuuspuhe ja sen kautta toisen asemasta kieltäytyminen voidaan käsittää eräänlaiseksi vastapuheeksi, jonka tarkoituksena on vastustaa koettua toiseuttamista (Kulmala 2006, 71).

4.2 Yhteisön tasolla syntyneet toiseuden kokemukset

Toinen pääkategoria käsittelee kirjoittajien kuvaamia, yhteisöstä lähtöisin olevia toiseuden kokemuksia. Kokemukset syntyivät siis lähipiirin kommentteista, reaktioista ja teoista. Käsittelemällä kategoriassa lähipiiristä lähtöisin olevaa lisääntymisoletusta, reaktioita lapsettomuustoiveeseen sekä etääntymistä läheisistä, jotka ovat saaneet lapsia.

4.2.1 Lähipiirin lisääntymisoletus

Useissa kirjoituksissa tuli esille se, kuinka lasten saaminen koettiin lähipiirissä kyseenalaistamattomaksi normiksi. Vaikka kirjoittajat eivät olleet tuoneet mielipidettään lasten hankinnasta esille, oletti lähipiiri lasten saamisen seuraavan esimerkiksi suuremman asunnon etsimisestä tai naimisiinmenosta.

Myös äidille on tullut jo kerrottua [lapsettomuustoiveesta], kun kummitätini veti Facebookissa heti johtopäätöksen lastenhuoneesta, kun kerroimme etsivämme isompaa asuntoa.

Toisaalta pelkkä ikä saattoi riittää oletusten syntymiselle:

Tuntemattomat yleensä myös tuntuvat olettavan, että minun ikäiselläni naisella on lapsia. Esimerkiksi uusia silmälaseja ostaessa myyjä kyselee, huolehdiinhan siitä että lapsieni aurinkolasit ovat tarpeeksi tehokkaat.

Myös esimerkiksi Richin, Taketin, Grahamin ja Shelley'n (2011, 233) sekä Turnbullin, Grahamin ja Taketin (2017, 341) tutkimuksissa haastatellut kertoivat kohdanneensa oletuksia vanhemmuudesta tai sen haluamisesta. Koska vapaaehtoisesti lapsettomat eivät sovi näihin oletuksiin, korostavat ne heidän erilaisuuttaan ja asemaa toisena.

Kategoriassa nostettiin esille lisäksi perheen, suvun tai paikkakunnan lisääntymisnormia kyseenalaistamaton ilmapiiri, jonka vuoksi kirjoittajat saattoivat ymmärtää mahdollisuuden pysyä lapsettomana vasta aikuisiällä.

Olen kotoisin pieneltä paikkakunnalta, jossa kutakuinkin ainoa elämäntapa on lapsiperhe-elämä ja kaikki tuntemani parisuhteessa elävät aikuiset tekevät lapsia. En osannut sitä mallia nuorena vielä kyseenalaistaa tai edes ajatella, että aikuisena olisi vapaus valita toisinkin.

Kasvoin perheessä, jossa joka ikinen nainen hankki lapsia. Perheen mantra oli "koska kaikki muutkin tekee niin", oli kyse mistä tahansa, eikä kukaan sitä koskaan miettinyt sen kummemmin. Sitä ei kyseenalaistettu millään lailla.

Gotlibin (2016) mukaan vapaaehtoisesti lapsettomien marginaalinen asema yhteiskunnassa johtaa siihen, että läheiset ja arkielämässä kohdattavat ihmiset tapaavat ilmentää pronatalistista narratiivia ja hyväksyä sen oletusarvoisena. Koska kuuluminen ja kuulumattomuus rakentuvat vuorovaikutuksessa ja esimerkiksi puheteoissa (Lehtonen & Löytty 2003, 12) uusintavat yhteisön kommentit jatkuvasti sitä, kuuluvatko vapaaehtoisesti lapsettomat normaalin piiriin eli pidetäänkö lapsettomuutta normaalina ja hyväksyttävänä vai ei. Pronatalistinen lisääntymisoletus voi myös johtaa vapaaehtoisesti lapsettomien hiljentämiseen ja mitätöimiseen (Gotlib

2016, 341), joka ilmenee aineistossa erityisesti lähipiirin reaktioissa lapsettomuustoiveeseen. Seuraavaksi käsittelen reaktioita, joita lapsettomuustoive kirjoittajien lähipiirissä synnytti.

4.2.2 Reaktiot lapsettomuustoiveeseen

Kirjoittajat kohtasivat monenlaisia reaktioita kertoessaan lapsettomuustoiveesta lähipiirilleen. Osan lähipiiri ei ottanut toivetta tosissaan vaan sivuutti sen täysin, tai ei suostunut uskomaan kertojaa. Toisten lähipiiri reagoi voimakkailla tunteilla, kuten surulla tai jopa järkytyksellä. Hyödynnän luvussa Gillespien (2000) tutkimuksen kategorisoinnin kahta käsitettä, *disregard* eli lapsettomuustoiveen sivuuttaminen ja *disbelief* eli lapsettomuustoiveeseen kohdistuva epäusko. Myös hänen tutkimuksensa keskittyy reaktioihin, joita vapaaehtoinen lapsettomuus synnytti.

Gillespien tutkimuksessa lapsettomuuden sivuuttamista ilmaistiin useimmiten olettamalla, että henkilöt muuttaisivat vielä mielensä (emt. 2000, 228). Tämä tuli esille myös tutkielman aineistossa, sillä lähes jokainen kirjoittaja kertoi kohdanneensa lapsettomuustoiveensa sivuuttamista juuri mielen muuttamiseen viittaamalla. Mielen oletettiin muuttuvan esimerkiksi oikean puolison löytyessä

...kun vastasin ettei [lapsia] ole eikä tule, hän suhtautui asiaan vähättelevästi ja alentuvasti toteamalla, että mieleni kyllä vielä muuttuu, kun tulen vanhemmaksi ja tapaan sen oikean miehen.

tai henkilön kypsyessä tarpeeksi.

Hyvin pitkään ihmiset ympärilläni ajattelivat, että mun täytyy vaan vähän kasvaa ja kypsyä ja kyllä mä sitten oivallan että haluan lapsia.

Molemmat lainaukset viittaavat vapaaehtoisesti lapsettomien selonteon epäilyyn. Vapaaehtoisesti lapsettomat naiset ajatellaan usein lapsenomaisiksi (Letherby 1994, 526), ja heidän odotetaan ajan kanssa kasvavan ”normaaliin” naisen rooliin, joka muuttaa heidän mielipiteensä lasten hankinnasta eli heteroseksuaalisen suhteen ”väistämättömästä” lopputuloksesta (Gillespie 2000, 228). Jos lähipiirin lisääntymisoletukset ilmaisevat, mikä koetaan normaalina, annetaan sivuuttamisella ehto normaaliuden kriteerien täyttämiseksi: lapsettomuustoiveesta luopuminen. Tekemällä oletuksen siitä, että kirjoittajien lapsettomuustoive tulee muuttumaan,

osoittavat läheiset samalla epäilevänsä vapaaehtoisesti lapsettomien käsityskykyä ja moraalista toimijuutta, joita ei ajatella tarvittavina omien valintojen, tarpeiden ja prioriteettien uskottavaan selittämiseen (Lindemann Nelson 2001 sit. Gotlib 2016, 341).

Moraalisen toimijuuden ja käsityskyvyn epäily ilmenee myös lapsettomuustoiveeseen kohdistuvan epäuskon yhteydessä. Gillespien (2000) toinen käsite *disbelief* eli lapsettomuustoiveeseen kohdistuva epäusko esiintyi aineistossa, kun kirjoittajat kertoivat lähipiirilleen toiveestaan pysyä lapsettomana, mutta eivät tulleet uskotuiksi.

Vuosien varrella olen pariin otteeseen tuonut vapaaehtoisen lapsettomuuteni esille vanhemmilleni. Äiti ei ole tuntunut sitä uskovan.

Jopa siskoni ja ihan läheisimmät ystäväni eivät jotenkin voineet ottaa todesta lapsettomuuspäätöstäni, heistä tuntui aivan vieraalta ajatukselta että nainen ei halua lapsia.

Gillespie (2000) käyttää artikkelissaan epäuskon käsitettä tilanteisiin, joissa lapsettomuudelle annetaan lähipiirin toimesta muu syy kuin oma tahto, esimerkiksi oletetaan lapsettomuuden olevan tahatonta tai johtuvan kunnianhimoisista uratavoitteista. Tutkielman aineistossa oli kuitenkin mielenkiintoista juuri se, etteivät kirjoittajat jättäneet asiaa avoimeksi, vaan he kohtasivat epäuskoa kertomisesta huolimatta. Myös lapsettomuustoiveeseen kohdistuva epäusko esiintyi siis eräänlaisena sivuuttamisena, eikä vapaaehtoisesti lapsettomia tällöinkään ajateltu tarpeeksi uskottavina oman tarinansa kertomiseen. Sekä sivuuttamisella että epäuskolla läheiset osoittivat kulttuurisen pronatalismin olevan niin normalisoitunutta, ettei sen rikkomista koeta edes vaihtoehtona.

Kun lapsettomuustoive otettiin lähipiirissä tosissaan, kohtasivat kirjoittajat seurauksia lisääntymisoletuksen rikkomisesta, ja osa kirjoittajista kertoikin suoran negatiivisista reaktioista. Moni nosti esille erityisesti oman tai puolison äidin, jolle lapsettomuustoiveen hyväksyminen oli ollut vaikeaa. Kirjoittajat kuvailivat lähipiirin tunteita esimerkiksi katkeruutena, suruna, kismityksenä ja harmina.

Omat vanhempani ovat ainoat, joita asia on tuntunut hiukan kismittävän.

Osa vaikutti jopa järkyttyneeltä lapsettomuustoiveesta, kuten erään kirjoittajan äiti:

Sen sijaan oma äitini on kritisoinut valintaani usein ja harmitellut asiaa vain itsensä kannalta, että "voi kun minusta ei tule sitten koskaan mummua, kyllä sun täytyisi tehdä edes yksi lapsi! Eikö sua yhtään huoleta se suvun pysähtyminen kun ei sitä jatkuvuutta sitten ole?!"

Useat kirjottajien tai heidän puolisoitensa vanhemmista kehystivätkin lapsettomuustoiveen isovanhemmuuden mahdollisuuden eväämiseenä. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tullut esille, kuinka vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat usein lapsettomuutensa olevan muille, erityisesti vanhemmille merkittävämpää kuin se on heille itselleen (Rich ym. 2011, 242) ja kuinka lapsettomuustoiveen keskeisyys tulee esille vasta negatiivisten reaktioiden myötä (Park 2002, 31). Negatiivisilla reaktioillaan lähipiiri siis ilmaisee vapaaehtoisen lapsettomuuden merkittävyyden ja korostaa kirjoittajien asemat toisena. Eräs Turnbullin ja kumppaneiden (2017, 341) haastatelluista kuvasikin tuntevansa, että lähipiirin ilmaistessa pettymystä lapsettomuustoiveesta hänen arvonsa typistetään vain hänen kohtuunsa. Tällaiset selkeän pronatalistiset näkökulmat, joissa naisen arvo mitattiin äitiydessä, tulivat erityisesti seuraavassa lainauksessa esille. Siinä kirjoittaja tiivistää monia vapaaehtoisesti lapsettomien kohtaamia asenteita:

Kenellä hyvänsä, tutulla tai tuntemattomalla, aikuisella tai lapsella, on nähtävästi oikeus ja jopa velvollisuus ilmoittaa, että olen huono ihminen ja tehnyt väärän ja itsekkään valinnan. [...] En ole aikuinen enkä oikea nainen tai tiedä elämästä mitään, kun ei ole lapsia. Mitään niin oikeaa ei elämässä voi kokea. Elämän ällistyttävän suuri saavutus ja sankariteko on lasten tekeminen, enkä näin ollen voi saavuttaa mitään merkityksellistä. [...] Olen usein aivan sanaton näiden edessä.

Lainauksissa kuuluu turhautuminen pronatalistista ilmapiiriä ja sen tuottamia stereotyyppioita kohtaan. Äitiyden merkitys kehystetään perustavanlaatuisesti naisen identiteetille, jota ilman koko elämä on puutteellista. Samalla kirjoittaja viittaa jo aikaisemmin käsitellyyn lapsettomien naisten ajatteluun lapsenomaisina. Lainauksesta saa käsityksen, että kirjoittaja on kuullut samantapaisia kommentteja useita kertoja elämänsä aikana monilta ihmisiltä. Tämä viittaa muiden negatiivisten reaktioiden ohella siihen, että kuten aikaisemmassa ulkomaisessa tutkimuksessa on tullut esille (Lampman & Dowling-Guyer 1995; LaMastro 2001; Kopper & Smith 2001;

Koropeckyj-Cox ym. 2018), myös Suomessa esiintyy negatiivisia asenteita vapaaehtoisesti lapsettomia kohtaan. Tämän huomioon ottaessa ei olekaan yllättävää, että monet kirjoittajista kertoivat etäänntyneensä läheisistään näiden saadessaan lapsia.

4.2.3 Lapsen saaneista etäänntyminen ja yksinäisyys

Osa kirjoittajista kertoi etäänntyneensä läheisistään heidän saadessaan lapsia tai lastenlapsia. Toiseuden kokemukset syntyivät useimmiten, kun yhteistä puhuttavaa ei enää löydetty, tai läheisten ei koettu ymmärtävän omaa näkökulmaa. Myös vertaistuen tarve ja puute tuotiin esille. Seuraavassa lainauksessa kirjoittaja kuvailee etäänntymistään ystävästään:

Jo hänen raskausaikansa repi meidän välit, eikä ne lapsen synnyttyä ole koskaan enää palautuneet ennalleen. Hän on siis kyseenalaistanut minun lapsettomuuspäätöstäni ja tuonut myös tuon [eläin lapsen korvikkeena] asian esille. Tämän edellä kertamani kaverin lisäksi pari muutakin on äitiytynyt ja välit viilentyneet.

Eräs kirjoittaja toi esille, kuinka hänellä ei enää ollut mitään samaistumispintaa äitiinsä äidin kotiäitiyden ja isovanhemmuuden myötä:

Äitini oli 25 vuotta neljän lapsen kotiäiti. Nyt, 50-vuotiaana, hän on neljän lapsen isoäiti. Minulla ei ole enää mitään mistä puhua äidin kanssa, sillä koko hänen maailmansa pyörii lapsenlasten ympärillä. [...] Edes vanhempiani ei juuri ole viime aikoina kiinnostanut mitä meille kuuluu, ja luulen tämän pääasiassa johtuvan siitä, ettemme halua lapsia.

Kirjoittaja koki olonsa sivuutetuksi lapsettomuutensa takia. Myös Turnbullin ja kumppaneiden (2017, 348) tutkimuksessa haastatellut kokivat lapsia hankkineiden tarpeiden menevän heidän tarpeidensa edelle, joka näkyi esimerkiksi äidin vieraillessa enemmän lapsia saaneen kuin vapaaehtoisesti lapsettoman sisaruksen luona (emt., 348). Niin ikään aineistossa tuotiin esille, kuinka vapaaehtoisesti lapsettoman on vaikeaa saada tukea hänelle tärkeisiin asioihin, kun perheellisten tukeminen koettiin itsestänselvyydeksi.

Samaistumispuuttaminen aiheutti yksinäisyyden tunteita, ja monet kirjoittajat ilmaisivatkin tarpeensa vertaistukeen, sillä lapsia hankkineiden ei koettu ymmärtävän heidän näkökulmaansa.

Minulla ei live-elämässä ole juurikaan [vapaaehtoisesti lapsettomia] - kavereita. Siksi koen toisinaan tämän asian tiimoilta itseni yksinäiseksi.

Vertaisia kaivattiin myös lapsettomuuden positiivisten puolien jakamiseen:

Mut sitä iloo [lapsettomuudesta] on niinku lähtökohtasesti tosi vaikee jakaa kenenkää kaa, paitsi toisen lapsettoman.

Koska vapaaehtoinen lapsettomuus nähdään usein poikkeavuutena (Gillespie 2000) voivat siitä aiheutuneet ilon tunteet jäädä lähipiiriltä huomioimatta. Joissain tapauksissa ne voidaan ajatella jopa epäsovinnaisina, kuten aineistossa erään kirjoittajan kertoessa lapsia saaneiden usein ottavan vapaaehtoisen lapsettomuuden loukkauksena valintojaan vastaan. Kun vapaaehtoisen lapsettomuuden positiiviset puolet jäävät jakamatta ja ymmärtämättä, korostuvat lapsettomuuteen liittyvät negatiiviset kokemukset edelleen. Tämä vaikuttaa siihen, millaisina ihmisinä vapaaehtoisesti lapsettomat nähdään ja voi samalla vaikuttaa esimerkiksi asiasta epävarmoja olevien päätökseen lasten hankinnasta.

4.3 Yhteiskunnan tasolla syntyneet toiseuden kokemukset

Kolmas pääkategoria käsittelee yhteiskunnan tasoon eli esimerkiksi kulttuuriin, instituutioihin sekä poliittisiin käytäntöihin liittyviä toiseuden kokemuksia. Alakategorioiksi muodostuivat terveydenhuollossa koettu lapsettomuustoiveen sivuuttaminen sekä kirjoittajien tunne vähemmistöasemasta. Kategoriassa oli voimakasta kulttuurinen pronaalismi, jonka vuoksi vapaaehtoisesti lapsettomat kokivat itsensä erilaisiksi ja marginaaliin asetetuiksi.

4.3.1 Lapsettomuustoiveen sivuuttaminen terveydenhuollossa

Moni kirjoittajista kertoi kokeneensa sterilisaatioon pyrkiessään terveydenhuoltohenkilökunnalta samanlaista sivuuttamista (Gillespie 2000) kuin lähipiiriltään. Lääkärit olettivat kirjoittajien vielä muuttavan mielensä

lapsettomuustoiveestaan, ja moni oli joutunut tämän takia tyytymään ehkäisyyn sterilisaation sijaan.

Kerran otin silti asian lääkärin kanssa puheeksi, mutta hän vain painokkaasti selitti eri ehkäisymenetelmien mahdollisuuksia. Hän oli sitä mieltä, että muutan mieleni kuitenkin ja toivottavasti mahdollisimman pian, jotta ehdin saada suuren perheen.

...lääkärin reaktio oli pöyristyttävä [lähes 30] -vuotiasta naista kohtaan; "Sinä olet vielä niin nuori, kyllä se mieli vielä muuttuu."

Kirjoittajat kokivat, että sterilisaatiokonsultaatioon mennessään heidän piti olla mahdollisimman varautuneita kyseenalaistamiseen ja mahdollisiin negatiivisiin reaktioihin. Heiltä saatettiin kysyä kysymyksiä kumppanin tai vanhempien mielipiteestä sterilisaatioon ja lastenhankintaan, mitä eräs kirjoittaja kuvaili "nöyryyttäväksi ja vanhanaikaiseksi". Eräältä kirjoittajalta oli kolmella peräkkäisellä sterilisaatioon liittyvällä käynnillä kysytty, onko hän varma toimenpiteestä. Joskus lääkäri ei lainkaan meinannut uskoa lapsettomuustoivetta:

Perusteluja sterilisaation hankkimiseen tuntui vaikealta löytää, koska lääkärille ei oikein tuntunut kelpaavan, että [puoliso] ei vain ole koskaan kokenut haluavansa isäksi ja että koetaan lapset enemmän rajoitteena.

Sivuuttamiskokemukset terveydenhuollossa erityisesti naisten pyrkiessä sterilisaatioon ovat tulleet esille myös aikaisemmassa tutkimuksessa. Esimerkiksi Gillespien (2000, 228–229) ja Turnbullin ja kumppaneiden (2017, 343) tutkimuksissa haastatellut kuvailivat samantapaisia sivuuttamisen kokemuksia terveydenhuoltohenkilökunnalta. Kuten lähipiirissä tapahtuva sivuuttaminen, myös terveydenhuollossa tapahtuessaan sivuuttaminen kielii vapaaehtoisesti lapsettomien käsityskyvyn ja moraalisen toimijuuden epäilemisestä (Lindemann Nelson 2001 sit. Gotlib 2016, 341). Koska terveydenhuoltojärjestelmä on yhteiskunnallinen instituutio, jonka auktoriteetilla on paljon määrittelyvaltaa, normalisoi sen sisällä tapahtuva lapsettomuustoiveen sivuuttaminen näkemystä naiseuden ja äitiyden yhteenkuuluvuudesta. Samalla se ylläpitää pronatalistista valtakertomusta (*master narrative*) eli kulttuurissa hallitsevaa ajattelutapaa lisääntymisestä. (Gotlib 2016, 338.)

4.3.2 Koettu vähemmistöasema

Useat kirjoittajat ilmaisivat kokevansa olevansa yhteiskunnallisesti vähemmistöasemassa. Vähemmistöasemaan viitattiin joko suoraan, tai puhumalla esimerkiksi eriarvoisuudesta, syrjinnästä tai aliarvostamisesta.

Kyllä se päällimmäinen tunne on selkeä kuuluminen vähemmistöön.

Osa kirjoittajista koki myös tuet ja yhteiskunnan rakenteet epäoikeudenmukaisiksi. Eräs kirjoittaja viittasi esimerkiksi lapsiperheille annettuun asemaan ja etuuksiin syrjivinä:

Se mikä todella ärsyttää on syrjintä yhteiskunnan toimesta. Rakenteelliset epäoikeudenmukaisuudet joiden kautta lapsiperheille syydetään kaikenlaisia etuuksia ja joka hemmetin asiassa lapsiperheet ovat pyhiä.

Samoin toinen kirjoittaja koki epäreiluna, ettei hän saanut töistä palkallista sairauslomaa sterilisaatioon, vaikka sitä on tarjolla lapsettomuushoitoihin. Lapsettomien eriarvoista kohtelua työelämässä on käsitelty myös tutkimuksessa, ja esimerkiksi Petersonin ja Engwallin (2015, 544) tutkimuksen haastatteluissa usea lapseton koki vanhempien tarpeiden menevän heidän tarpeidensa edelle työelämässä. Heidän mukaansa lapsettomien odotettiin esimerkiksi joustavan työajoissa, eikä heidän vapaa-aikaansa kunnioitettu, sillä heillä ei oletettu olevan velvoitteita työelämän ulkopuolella lapsettomuutensa takia (emt., 544).

Yleisellä tasolla kirjoittajat kokivat siis asemansa olevan yhteiskunnan marginaalissa. Seuraavassa lainauksessa kirjoittaja tiivistää vähemmistöaseman tunnetta, joka tulee esille erityisesti sosiaalisesti:

Sitä vähemmistöön kuulumisen tunnetta mä tässä korostaisin, koska sosiaalisesti sä pääset aina niinkun helpommalla jos elät elämäs niinkun muutkin, suhun samaistutaan paljon helpommin sut koetaan kaikin puolin turvallisena kun sulla on samat ajatukset ja huolenaiheet ja mielenkiinnon kohteet ku kaikilla muillakin, sä olet helppo sillon, ja mun mielestä vaatii erityisen vahvan ihmisen, jotta uskaltaa näin isossa asiassa poiketa näin radikaalisti siitä, mitä yhteiskunta eniten arvostaa ja olettaa.

Lainauksessa näkyy pronatalismin vaikutuksen kokonaisvaltaisuus ihmisen kokemukselle itsestään. Vapaaehtoisesti lapsettoman ”ajatukset, huolenaiheet ja mielenkiinnon kohteet” ovat kaikki erilaisia kuin lapsia saaneiden tai haluavien, ja lapsettomuustoive tekee ihmisestä yhteiskunnallisesti perustavanlaatuisesti toisen. Viittaamalla lapsia hankkivien helppouteen ja turvallisuuteen kirjoittaja antaa ymmärtää, että vapaaehtoisesti lapsettomat koetaan vaikeina ja vaarallisina. Vaikeina, koska he eivät noudata normeja ja sosiaalisia oletuksia, ja vaarallisina, koska näin tehdessään he vaarantavat pronatalismin hegemonisen aseman yhteiskunnassa (Gotlib 2016, 341). Kuten lainauksessa kirjoitetaan, vapaaehtoinen lapsettomuus voidaankin ajatella radikaalina tekona, joka pyrkii vastustamaan pronatalismin valta-asemaa (Gillespie 2000, 232). Tältä kannalta ajatellessa aineistona toimineet vapaaehtoisesti lapsettomien kirjoitukset ovat itsessään vastapuhetta valtakertomuksena toimivalle pronatalismille, sillä ne pyrkivät luomaan vapaaehtoisesti lapsettomista oletusta moninaisemman kuvan (Kulmala 2006, 71) ja käsityksen naiseudesta ilman äitiyttä. Gillespien (2000, 232) mukaan vastustamalla valtakertomuksia naisten ”yksilöllisyys, diversiteetti, subjektiivisuus ja toimijuus” voivat muuttua tunnustetummiksi ja ymmärretymmiksi.

5 Johtopäätökset

Olen tässä tutkielmassa tutkinut vapaaehtoisesti lapsettomien naisten toiseuden kokemuksia heidän kirjoittamien tekstiensä avulla. Kysyin tutkielmassa, miten ja millaisissa tilanteissa vapaaehtoisesti lapsettomien naisten toiseuden kokemukset syntyivät. Tutkimuksen perusteella suomalaiset vapaaehtoisesti lapsettomat naiset kokevat yhä toiseutta sekä yksilön, yhteisön että yhteiskunnan tasolla.

Yksilön tasolla kokemus toiseudesta liittyi tunteeseen lapsettomuustoiveen sisäsyntyisyydestä, joka korosti lapsettomuuden luonnollisuutta tarjoten samalla tavan vastustaa asemaa toisena. Yhteisön tasolla läheisten lisääntymisoletukset, reaktiot lapsettomuustoiveeseen sekä lasten saaminen tuottivat kaikki toiseutta. Lisääntymisoletukset muodostivat lapsettomuuden epänormaaliksi toiveeksi ja vaikuttivat läheisten reaktioihin lapsettomuustoiveesta kerrottaessa. Osan lähipiiri reagoi toiveeseen sivuuttamalla tai epäuskolla, joka ilmensi vapaaehtoisesti lapsettomien käsityskyvyn ja moraalisen toimijuuden epäilyä sekä pronatalistisen ajattelun vahvuutta. Toiset kohtasivat suoran negatiivisia reaktioita, joilla osoitettiin lapsettomuustoiveesta luopumisen olevan normaaliuden ehto. Lähipiiristä syntyneet toiseuden kokemukset saattoivat liittyä myös läheisten lastenhankintaan, joka usein vaikeutti yhteisen puhuttavan ja samaistumispinnan löytämistä. Lapsia saaneiden koettiin saavan enemmän tukea kuin lapsettomien, eikä heidän koettu ymmärtävän lapsettomuudesta syntyneitä ilon tunteita.

Yhteiskunnan tasolla toiseuden kokemukset tulivat myös ilmi lapsettomuustoiveen sivuuttamisena, mutta tällä kertaa terveydenhuollon kontekstissa sterilisaatioon pyrittäessä. Toiseuden kokemusten aiheuttamisen lisäksi terveydenhuollossa tapahtuneen sivuuttamisen voidaan ajatella ylläpitävän pronatalistista käsitystä naiseuden ja äitiyden yhteenkuuluvuudesta. Kirjoittajat kokivat myös olevansa vähemmistöasemassa, johon vaikuttivat esimerkiksi perheiden asema yhteiskunnassa, erilaiset etuudet ja kohtelu työelämässä sekä vapaaehtoisesti lapsettomien sosiaalinen asema.

Tutkielmassa eniten toiseuden kokemuksia aiheuttivat läheisten kommentit, jotka samalla jatkuvasti uusintavat pronatalistisia normeja, jonka lisäksi huomattavaa oli lapsettomuuden sisäsyntyisyysajattelun voimakkuus aineistossa. On kuitenkin

huomautettava, että koska tutkielma keskittyi toiseuden kokemuksiin, on tuloksiin valikoitu vain toiseuden kokemuksia aiheuttaneet tilanteet ja tunteet. Aineistossa oli kuitenkin myös paljon neutraaleja reaktioita erityisesti lähipiiriltä. Useat kirjoittajat kuvailivat, kuinka lähipiiri on hiljaisesti hyväksynyt heidän lapsettomuutensa, joka kielii vapaaehtoisen lapsettomuuden kasvavasta hyväksynnästä. Toisaalta positiivisia reaktioita lapsettomuuteen löytyi aineistosta vain muutama, joka osaltaan kertoo lapsettomuuden koetusta hankaluudesta vielä tänäkin päivänä.

Tutkielmalla on monia rajoitteita, yhtenä niistä pieni aineisto, jonka vuoksi tulokset eivät ole yleistettävissä laajempaan yhteiskuntaan. Ne kuitenkin viittaavat siihen, että vapaaehtoisesti lapsettomien kokemaan stigmaan on Suomessakin kiinnitettävä jatkossa huomiota. On myös otettava huomioon, että monet tässäkin tutkielmassa käytetyt vapaaehtoisen lapsettomuuden klassikotutkimukset ovat jo melko vanhoja, ja tarvitaan uutta sekä laadullista että määrällistä tutkimusta, jotta saamme todenmukaisen kuvan vapaaehtoisesti lapsettomien asemasta yhteiskunnassa. Kuten aikaisempaa tutkimusta läpi käydessäni huomautin, eivät ulkomaiset tutkimukset välttämättä ole suoraan yleistettävissä Suomeen esimerkiksi erilaisen kulttuurin tai tukiverkkojen takia, ja olisi tärkeää saada lisää juuri Suomen kontekstissa toteutettua tutkimusta.

Tutkielma on lisäksi hyvin yksipuolinen, sillä kaikki kirjoittajat ovat heteroseksuaalisia tai heterosuhteissa olleita naisia tai naisoletettuja. Myös aikaisempi vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimus on painottunut naisiin, joten vapaaehtoisesti lapsettomiin miehiin keskittyminen olisi tutkimuskentällä tärkeää. Aineiston perusteella ei myöskään ole mahdollista tarkastella esimerkiksi sosioekonomisen aseman, asuinpaikan, ihonvärin tai muiden ominaisuuksien vaikutusta vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. Intersektionaalisuus on tärkeää lapsettomuutta tarkasteltaessa, sillä erilaiset ominaisuudet saattavat vaikuttaa siihen, koetaanko henkilö äitiyteen sopivaksi. Esimerkiksi liian nuorten ja vanhojen, vammaisten tai toisen naisen kanssa seurustelevien naisten ei usein ajatella olevan sopivia äideiksi ja he saattavat kokea painostusta pysyä lapsettomina (Turnbull ym. 2017, 342). Esimerkiksi seksuaalivähemmistöihin kuuluvien kaapista tuleminen on erityisesti ennen vuosituhannen vaihtoa yhdistetty lapsettomana pysymiseen (esim. Jennings, Mellish, Tasker, Lamb & Golombok 2014, 215; Murphy 2013, 1112) ja hyväksynnän kasvaessa

odotukset heidän lastenhankinnastaan ovat muuttuneet ambivalenteiksi (Pralat 2021, 291). Jopa tutkielmassa käytetyssä aineistossa tulee esille käsitys oikean- ja vääränlaisista äideistä, joka kertoo vapaaehtoisesti lapsettomiinkin sisäistämistä käsityksistä naiseudesta ja äitiydestä. Onkin otettava huomioon, että vaikka vapaaehtoinen lapsettomuus voidaan ajatella äitiyden ja naiseuden yhdistämisen vastustamisena, eivät vapaaehtoisesti lapsettomat automaattisesti ole pronatalismia vastaan toimivia aktivisteja, vaan myös he elävät ja toimivat pronatalistisessa yhteiskunnassa. Tarvitaan lisää tietoa sekä vapaaehtoisesta että tahattomasta lapsettomuudesta ja niiden seurauksista, jotta yhä useammat ymmärtäisivät lapsettomuuden vaikutuksen henkilön kokemukseen sekä äitiydelle annetun aseman yhteiskunnassa. Gotlibin (2016, 343) sanojen mukaan tarvitsemme kaikkien naisten välistä solidaarisuutta haastaaksemme vallalla olevan pronatalistisen käsityksen naiseudesta.

6 Lähteet

6.1 Aineisto

Väkeväinen, Nina (2017) Kokemuksia vapaaehtoisesta lapsettomuudesta ja sterilisaatiosta -kirjoitusaineisto 2017 [sähköinen tietoaaineisto]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3583>

6.2 Kirjallisuus

Bergenheim, Sophy (2017) "The population question is, in short, a question of our people's survival". Reframing population policy in 1940s Finland. Teoksessa Martin Dackling, Poul Duedahl & Bo Poulsen (toim.) Reforms and Resources. Aalborg: Aalborgs universitetsforlag, 109–142.

Bergenheim, Sophy & Linder, My Klockar (2020) Pursuing pronatalism: non-governmental organisations and population and family policy in Sweden and Finland, 1940s–1950s. *The History of the Family* 25:4, 671–703, DOI: <https://doi.org/10.1080/1081602X.2020.1796748>

Blackstone, Amy & Stewart, Mahala Dyer (2012) Choosing to be Childfree: Research on the Decision Not to Parent. *Sociology compass* 6:9, 718–727. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2012.00496.x>

Bucholc, Marta (2022) Abortion Law and Human Rights in Poland: The Closing of the Jurisprudential Horizon. *Hague J Rule Law* 14, 73–99. DOI: <https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1007/s40803-022-00167-9>

Gillespie, Rosemary (2000) When no means no: Disbelief, disregard and deviance as discourses of voluntary childlessness. *Women's Studies International Forum* 23:2, 223–234. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0277-5395\(00\)00076-5](https://doi.org/10.1016/S0277-5395(00)00076-5)

Gingrich, Andre & Baumann, Gerd (2004) Grammars of identity/alterity: a structural approach. Paikkaa ei määritelty: Berghahn Books.

Gotlib, Anna (2016) "But You Would Be the Best Mother": Unwomen, Counterstories, and the Motherhood Mandate. *Journal of Bioethical Inquiry* 13:2, 327–347. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11673-016-9699-z>

Graneheim, Ulla H., Lindgren, Britt-Marie, & Lundman, Berit (2017) Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse Education Today* 56, 29–34. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2017.06.002>

Helsingin Sanomat 23.8.2017. Antti Rinne, 54, kehottaa suomalaisia ”synnytystalkoisiin” – sanavalinta tyrmistyttää ja hävettää demareitakin. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005337384.html>. Viitattu 11.12.2023.

Helsingin Sanomat 21.8.2023. Hedelmällisyyskellopeli. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009770693.html>. Viitattu 12.20.2023.

Heitlinger, Alena (1991) Pronatalism and women’s equality policies. *European Journal of Population* 7:1991, 343–375.

Hooli, Niku & Anna-Sofia Nieminen (2019) Aikuisten perhe: miksi valitsemme lapsettomuuden? Helsinki: Kosmos.

Jennings, Sarah & Mellish, Laura & Tasker, Fiona & Lamb, Michael & Golombok, Susan (2014) Why Adoption? Gay, Lesbian, and Heterosexual Adoptive Parents’ Reproductive Experiences and Reasons for Adoption. *Adoption Quarterly* 17:3, 205-226. DOI: <https://doi.org/10.1080/10926755.2014.891549>

Jensen, Sune Q. (2011) Othering, identity formation and agency. *Qualitative studies* 2:2, 63–78. DOI: <https://doi.org/10.7146/qs.v2i2.5510>

Kerttula, Essi (2017) Lapseton valinta: vapaaehtoinen lapsettomuus suomalaisten aikuisten keskuudessa. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteet. Tampere: Tampereen yliopisto.

Koropeckyj-Cox, Tanya & Çopur, Zeynep & Romano, Victor (2018) University Students’ Perceptions of Parents and Childless or Childfree Couples. *Journal of family issues* 39:1, 155–179. DOI: <https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1177/0192513X15618993>

Kela (2017) Tutkimusblogi: Tukea kaikille lapsiperheille. <https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/726449/tukea-kaikille-lapsiperheille>. Viitattu 14.12.2023.

Kopper, Beverly & Smith, Shelton (2001) Knowledge and Attitudes Toward Infertility and Childless Couples. *Journal of applied social psychology* 31:11, 2275–2291. DOI: <https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1111/j.1559-1816.2001.tb00175.x>

Kuivalainen, Laura (2014) "Kun haikaraa ei kutsuta kylään": Tutkimuskohteena vapaaehtoinen lapsettomuus. Pro gradu -tutkielma. *Sosiologia*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kulmala, Anna (2006) Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

LaMastro, Valerie (2001) Childless by Choice? Attributions and Attitudes Concerning Family Size. *Social Behavior & Personality: an international journal* 29:3, 231-242. DOI: <https://doi.org/10.2224/sbp.2001.29.3.231>

Lampman, Claudia & Dowling-Guyer, Seana (1995) Attitudes Toward Voluntary and Involuntary Childlessness. *Basic & Applied Social Psychology* 17:1/2, 213–222. DOI: <https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1080/01973533.1995.9646140>

Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (2003) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino.

Letherby, Gayle (1994) Mother or not, mother or what?: Problems of definition and identity. *Women's Studies International Forum* 17:5, 525–532. DOI: [https://doi.org/10.1016/0277-5395\(94\)00038-7](https://doi.org/10.1016/0277-5395(94)00038-7)

Letherby, Gayle (1999) Other than mother and mothers as others: The experience of motherhood and non-motherhood in relation to 'infertility' and 'involuntary childlessness'. *Women's Studies International Forum* 22:3, 359-372.

Lindemann Nelson, Hilde (2001) *Damaged identities, narrative repair*. New York: Cornell University Press.

Londoño Tobón, Amalia & McNicholas, Eileen & Clare, Camille A. & Ireland, Luu D. & Payne, Jennifer L. & Moore Simas, Tiffany A. & Scott, Rachel K. & Becker, Madeleine & Byatt Nancy (2023) The end of Roe v. Wade: implications for Women's mental health and care. *Front. Psychiatry* 14:1087045. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.1087045>.

Maksimainen, Heini (2019) Vauvattomuusbuumi: kun me lakkasimme lisääntymästä. Jyväskylä: Atena.

Malaty, Nefertiti & Kivilahti, Niina-Marika & Annola, Johanna (2019) Ei äitimateriaalia. Kouvola: Reuna.

Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna (2008) Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. Perhebarometri 2008. Helsinki: Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto ry.

Monach, James H. (1993) Childless: No Choice: The Experience of Involuntary Childlessness. London: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203169094>

Muranen, Leena (2021) Potentiaaliset äidit kulttuurin pyörteissä: Lapsettoman elämäntavan valinnan identiteetin rakentuminen syntyvyyden laskua koskevassa verkkokeskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteet. Tampere: Tampereen yliopisto.

Murphy, Dean A. (2013) The Desire for Parenthood: Gay Men Choosing to Become Parents Through Surrogacy. Journal of family issues 34:8, 1104–1124. DOI: <https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1177/0192513X13484272>

Niemi, Anna (2020) Vapaaehtoinen lapsettomuus: koettu, harkittu, ideologinen. Pro gradu -tutkielma. Kasvatuksen ja yhteiskunnan tutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto.

Park, Kristin (2002) Stigma management among the voluntary childless. Sociological Perspectives 45:1, 21–45.

Peterson, Helen & Engwall, Kristina (2016) Missing Out on the Parenthood Bonus? Voluntarily Childless in a 'Child-Friendly' Society. Journal of family and economic issues 37:4, 540–552. DOI: <https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1007/s10834-015-9474-z>

Pralat, Robert (2021) Sexual identities and reproductive orientations: Coming out as wanting (or not wanting) to have children. Sexualities 24:1–2, 276–294. DOI: <https://doi.org/10.1177/1363460720926967>

Rich, Stephanie, Taket, Ann, Graham, Melissa, & Shelley, Julia (2011) 'Unnatural', 'Unwomanly', 'Uncreditable' and 'Undervalued': The Significance of Being a Childless Woman in Australian Society. *Gender Issues* 28:4, 226–247. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12147-011-9108-1>

Rotkirch, Anna & Tammissalo, Kristiina & Miettinen, Anneli & Berg, Venla (2017) Miksi vanhemmuutta lykätään? Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista. *Perhebarometri 2017*. Helsinki: Väestöliiton väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto ry.

Scott, Marvin B. & Stanford M. Lyman (1968) Accounts. *American sociological review* 33:1, 46–61.

Shapiro, Gilla (2014) Voluntary childlessness: A critical review of the literature. *Studies in the Maternal* 6:1, 1–15. DOI: <https://doi.org/10.16995/sim.9>

Said, Edward W. (1987) *Orientalism*. London: Penguin.

Soikkeli, Markku (2021) *Pakollisesti lapselliset: kymmenen syytä miksi lapset tulevat*. Helsinki: Oppian.

Sorsa, Tiia & Lehtonen, Noora & Rotkirch, Anna (2022) Kuka haluaa lapsia 2020-luvulla? *Perhebarometri 2022*. Helsinki: Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto ry.

Spivak, Gayatri C. (1985) The Rani of Sirmur: An Essay in Reading the Archives. *History and Theory* 24:3, 247–72. DOI: <https://doi.org/10.2307/2505169>

Veevers, Jean E. (1973) Voluntary Childlessness: A Neglected Area of Family Study. *The Family Coordinator* 22:2, 199–205.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos)*. Helsinki: Tammi.

Turnbull, Beth, Graham, Melissa L., & Taket, Ann R. (2017) Pronatalism and Social Exclusion in Australian Society: Experiences of Women in their Reproductive Years with No Children. *Gender Issues* 34:4, 333–354. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12147-016-9176-3>

Vuori, Jaana. Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>. Viitattu 28.11.2023.

YLE 31.10.2023. 24-vuotias Saara Ronkainen ei halua lapsia, eivätkä kaikki hyväksy päätöstä: ”Pelkään muiden reaktioita”. <https://yle.fi/a/74-20056776>. Viitattu 7.1.2024.

YLE 13.9.2023. Suv-Anne Siimes: Vauvoja syntyy liian vähän maksamaan nykyeläkkeitä – työeläkemaksuja korotettava ja työuria pidennettävä. <https://yle.fi/a/74-20049924>. Viitattu 12.10.2023.

YLE 18.8.2023. Kashmeera Lokuge on vapaaehtoisesti lapseton: ”Kierrätän pahvit ja miehet, mutta suurin ekotekoni on se, etten hanki lapsia”. <https://yle.fi/aihe/a/20-10005259>. Viitattu 7.1.2023.

YLE 6.1.2023. Syntyvyys sakkasi jälleen – koronapandemian aikainen noste vauvaluvuissa ei ole jatkunut. <https://yle.fi/a/74-20011458>. Viitattu 12.10.2023.